

Robert Wiluś
Bogdan Włodarczyk

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY ROZWOJU TURYSTYKI
DALMATYŃSKIEGO WYBRZEŻA CHORWACJI

LES PROBLEMES ACTUELS DU DÉVELOPPEMENT DU
TOURISME DANS LA ZONE LITTORALE DALMATE EN CROATIE

CONTEMPORARY PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT
OF TOURISM ON THE DALMATIAN COAST IN CROATIA

Początki działalności turystycznej na obszarze adriatyckiego wybrzeża Chorwacji sięgają końca XVIII i początku XIX w. i związane były z powstaniem pierwszych urzędów turystycznych na półwyspie Istria. Były to jednak działania o mniejszej skali w porównaniu do podobnych obszarów we Francji i Włoszech. Znaczenie tego rejonu zaczęło wzrastać wraz z budową, w drugiej połowie XIX w., linii kolejowej z głównych centrów Monarchii Austro-Węgierskiej do Triestu, Rijeki i Puli. W tym samym czasie powstawały również linie promowe łączące wybrzeże z licznymi wyspami. Ruch turystyczny wówczas miał charakter uzdrowiskowy, a jego główny sezon przypadał na okres zimowy, co związane było z cechami klimatycznymi tego obszaru (J o r d a n 1995). W okresie międzywojennym nastąpiła zmiana sezonowości oraz charakteru ruchu turystycznego z uzdrowiskowego na wypoczynkowy. Po przedłużeniu, po drugiej wojnie światowej, magistrali transadriatyckiej, potencjalnym turystom przybliżone zostały południowe obszary Dalmacji, w tym województwo splitsko-dalmatyńskie i miasto Dubrownik. Do końca lat osiemdziesiątych Chorwacja – w ramach Federacyjnej Republiki Jugosławii – stanowiła jeden z najatrakcyjniejszych regionów turystycznych Europy. Do 1991 r. Wybrzeże Dalmatyńskie, należące w dużej części do Chorwacji, było jednym z bardziej uczęszczanych regionów turystycznych basenu Morza Śródziemnego. Obszar ten był odwiedzany przez miliony turystów przybywających głównie z Niemiec, Austrii, dawnej Cze-

chosłowacji, Węgier oraz Polski. Turystyka stanowiła jedną z najważniejszych gałęzi gospodarki narodowej dawnej Jugosławii, przynosząc dochody roczne rzędu 3 mld dolarów¹. Od czasu wybuchu konfliktu serbsko-chorwackiego (styczeń 1991 r.) znaczenie tego regionu w turystyce międzynarodowej drastycznie zmalało.

Z powodu realnego i hipotetycznego zagrożenia działaniami wojennymi, przestał istnieć jeden z podstawowych motywów branych pod uwagę przy wyborze miejsca wypoczynku, jakim jest poczucie bezpieczeństwa.

Celem pracy jest zwrócenie uwagi na obecną sytuację Chorwacji w zakresie turystyki. Problem ten zostanie zaprezentowany na przykładzie Wybrzeża Dalmatyńskiego, a konkretnie województwa splitsko-dalmatyńskiego.

1. PRZESZŁOŚĆ I OBRAZ WSPÓLCZESNY CHORWACJI

Na mapie politycznej Europy 26 czerwca 1991 r. pojawiła się Chorwacja – nowe państwo powstałe w wyniku rozpadu Federacyjnej Republiki Jugosławii. Obejmuje ona cztery historyczne krainy, tj. Chorwację właściwą, Istrię, Dalmację i Sławonię, której wschodnia część należy obecnie do Jugosławii i jest obszarem spornym między oboma państwami (rys. 1). Najstarsze ślady związane z pobytom człowieka neandertalskiego na terenie współczesnej Chorwacji odkryto w okolicach Krapiny, niedaleko Zagrzebia. W dobie rozkwitu wielkich kultur basenu Morza Śródziemnego Chorwacja należała kolejno: od VII w. p.n.e. do Grecji, a od I w. n.e. do Cesarstwa Rzymskiego. Między VI a VII w. n.e. ziemie te zasiedlane były przez Słowian, tworzących dwa duże związki plemienne w Dalmacji i Panonii. Od 803 r. plemiona te podlegały zwierzchnictwu Franków, którzy dokonali chrystianizacji zamieszkującej tu ludności. Pod koniec IX w. Chorwacja znalazła się w strefie dużych wpływów Bizancjum, a w X w. stała się niezależnym królestwem. W 1102 r. cały jej obszar dostał się pod zwierzchnictwo Węgier i sytuacja ta trwała aż do 1911 r. z niewielkimi przerwami, kiedy to niektóre obszary znalazły się pod wpływem Wenecji oraz imperium tureckiego. W okresie wojen napoleońskich Chorwacja weszła w skład tzw. Prowincji Iliryjskich. W 1918 r. wraz z Serbią i Słowenią utworzyła SHS², a od 1929 r. Królestwo Jugosławii. W 1941 r. utworzone zostało profaszystowskie Niezależne Państwo Chorwackie. Po 1945 r. wyzwolona przez wojska Marszałka Tito, Chorwacja weszła w skład Federacyjnej Republiki Jugosławii, a w 1991 r. ogłosiła niezależność państwową.

Obecnie³ Chorwacja zajmuje powierzchnię 56,5 tys. km² i liczy 4,8 mln ludności, co daje gęstość zaludnienia rzędu 85 osób/km². Stolicą państwa jest Za-

¹ Wartość ta dotyczy całej dawnej Jugosławii.

² Skrót oznaczający Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców.

³ Dane z 1992 r.

Rys. 1. Chorwacja

1 – przejścia graniczne, 2 – miejscowości, 3 – lotniska, 4 – drogi, 5 – magistrala transadriatycka

Dessin 1. La Croatia

1 – passages frontières, 2 – localités, 3 – aérodrômes, 4 – routes, 5 – autoroute transadriatique

grzeb (905 tys. mieszkańców). Inne większe miasta to Split (200 tys. mieszkańców) i Rijeka (180 tys. mieszkańców). Na terenie Chorwacji oprócz Chorwatów, stanowiących 80% ludności (głównie katolicy), do 1991 r. mieszkała liczna mniejszość serbska licząca 14% (głównie prawosławni). Pozostałe 6% to w większości Włosi (północno-zachodnia część półwyspu Istria) i Węgrzy. Aktualną walutą jest kuna (1 kuna = 100 lip).

2. POŁOŻENIE I ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE WYBRZEŻA DALMATYŃSKIEGO

Wybrzeże Dalmatyńskie należy do najbardziej urozmaiconych krajobrazowo wybrzeży Morza Adriatyckiego. Pod względem geologicznym stanowi ono zachodnią część Gór Dynarskich, zbudowanych ze skał mezozoicznych, silnie skrasowiałych. W końcu trzeciorzędu i na początku czwartorzędu, na skutek nierównomiernego pionowego wypiętrzenia, powstały tu liczne wgłęcia i zapadliśka. Następnie transgresja morza na ten obszar spowodowała zalanie podłużnych, równoległych do wybrzeży obniżeń. Efektem tego procesu było powstanie systemu cieśnin zwanych kanałami, które oddzielają od stałego lądu wznoszące się w postaci wysp grzbiety górskie. Powstał w ten sposób charakterystyczny typ wybrzeża morskiego okreśłany w literaturze mianem „wybrzeża dalmatyńskiego” (M i t y k 1986). Największymi wyspami tego regionu są Brač (345,7 km², 778 m n.p.m.), Hvar (295,7 km², 628 m n.p.m.) i Korčula (268,3 km², 868 m n.p.m.). Z pozostałych wysp warto wymienić Kornat, Dugi Otok i Mljet. Od strony lądu wzdłuż wybrzeża ciągną się masywy górskie, od północy Vilaja (738 m n.p.m.), Kozjak (780 m n.p.m.), Mosor (1330 m n.p.m.), Biokovo (1762 m n.p.m.) i Rilić (770 m n.p.m.).

Dalmacja należy do adriatyckiej dzielnicy klimatycznej, która jest częścią szeroko rozumianego klimatu śródziemnomorskiego. Jest to najcieplejszy obszar kraju, atrakcyjny zarówno latem, jak i zimą. Średnie temperatury stycznia wahają się od 3°C na północy do 9°C na południu, lipca od 24°C do 27°C. Do rzadkości należą tu dni z temperaturą ujemną. Temperatura wody w Adriatyku waha się od 13°C w styczniu do 25°C w sierpniu. Roczna suma opadów wynosi od 700 do 1100 mm, z tym że w rejonach podgórskich wzrasta do 3000 mm. Występuje tu wyraźna przewaga opadów zimowych oraz letnie susze, które trwają nieraz przez trzy, cztery miesiące. Duży wpływ na klimat Dalmacji mają silne wiatry: zimowe – *bora* (wiejący z lądu) i *sirocco* (wiejący z morza) oraz letni wiatr wiejący od morza – *mistral*. Warunki te sprzyjają uprawom fig, migdałów, oliwek, winnej latorośli oraz owoców cytrusowych.

Na obszarze Dalmacji mają ujścia do Adriatyku trzy większe rzeki: na północy Krka, w środkowej części Cetina i w południowej Neretva.

Dalmacja rozciąga się wzdłuż wybrzeża adriatyckiego od miasta Zadar na północy w kierunku południowo-wschodnim, do granicy z Jugosławią. W okolicach miejscowości Neum (73 km na północny zachód od Dubrownika), Dalmacja przedzielona jest 10 km pasem wybrzeża należącym do Bośni i Hercegowiny.

3. WALORY TURYSTYCZNE DALMACJI

Całe wybrzeże adriatyckie Chorwacji ze względu na walory i zagospodarowanie turystyczne można podzielić na trzy odrębne części. Najbardziej na pół-

noc położone jest Wybrzeże Istriańsko-Kwarnerskie z takimi znanymi ośrodkami turystycznymi jak Opatija, Pula, Rovnij, Rijeka. Obejmuje ono swym zasięgiem wybrzeże Półwyspu Istria, Zatokę Rijecką, część Kanału Velebickiego aż do miejscowości Senj oraz wyspy Krk, Cres, Lošinj i Rab. Głównymi walorami tego obszaru są liczne zabytki z czasów rzymskich i średniowiecznych, specyficzny klimat oraz długoletnie tradycje związane z wypoczynkiem nadmorskim. W związku z brakiem działań wojennych w tym regionie, zagospodarowanie turystyczne nadal stanowi tam jeden z najważniejszych elementów potencjału turystycznego. Bliskość położenia w stosunku do potencjalnych obszarów popytu (Włochy, Austria, Czechy, Słowenia i Niemcy), a jednocześnie peryferyjność w stosunku do obszarów zagrożonych działaniami wojennymi, daje regionowi największe szanse na szybkie odbudowanie pozycji na rynku turystycznym. Obecnie obserwuje się tam stały wzrost wielkości zagranicznego ruchu turystycznego.

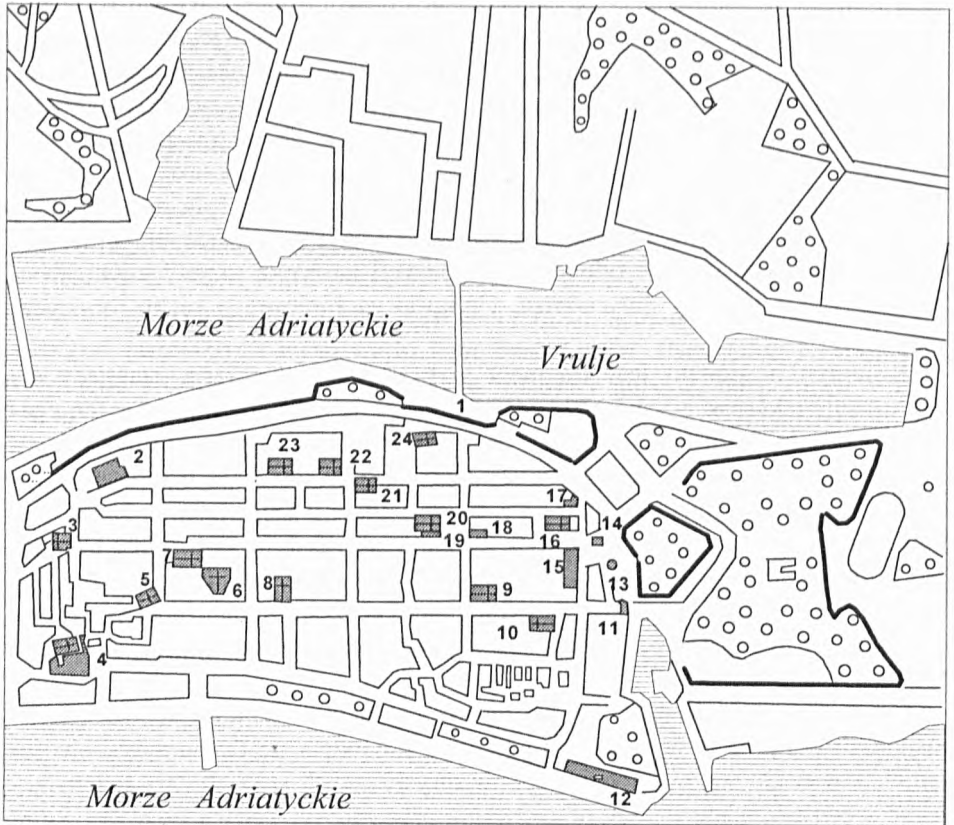
Kolejnym regionem jest fragment wybrzeża adriatyckiego, ciągnący się wzdłuż największego górskiego masywu Chorwacji – Velebitu. Obszar ten charakteryzuje się w zasadzie brakiem zagospodarowania turystycznego. Jednym z ważniejszych walorów turystycznych tego obszaru jest Park Narodowy „Paklenica”. Ochroną objęte są tutaj dwa dzikie i surowe kaniony z licznymi grotami i zboczami do wysokości 400 m. W okolicach Zadaru, Satrigradu i Paklenicy zniszczenia wojenne są najbardziej widoczne (zburzone domy, zniszczone mosty). Największą wyspą regionu jest Pag. Ta część wybrzeża nie odgrywa ważniejszej roli w turystyce. Jest to przede wszystkim obszar występowania niewielkich osad rybackich.

Od Zadaru w kierunku Šibenika można zaobserwować wyraźny wzrost zagospodarowania turystycznego. Na wybrzeżu pojawiają się liczne miejscowości kąpieliskowe. Do ważniejszych walorów turystycznych tego obszaru należy zaliczyć średniowieczne układy przestrzenne oraz zabytki Zadaru (rys. 2) i Šibenika, a także liczne, zróżnicowane pod względem wielkości wyspy, z których największe to Dugi Otok, Ugljan i Pašman.

Kolejna część wybrzeża adriatyckiego wchodzi w skład województwa splito-dalmatyńskiego. Największym miastem tego regionu jest Split (rys. 3), ważny ośrodek krajoznawczy, przemysłowy oraz port pasażerski i handlowy, znany przede wszystkim ze słynnego pałacu Dioklecjana. Jego rangę podnosi również znajdujący się tu jeden z czterech portów lotniczych Dalmacji⁴. Do ważniejszych ośrodków turystyki krajoznawczej zalicza się także Trogir (rys. 4), Klis i Salona. Pomiędzy Trogirem i Splitem rozciąga się tzw. „Kaštelanska Riviera”. Obejmuje ona siedem miasteczek – dawnych twierdz – wokół których powstały znane ośrodki wypoczynkowe. Jest to jednocześnie naturalne zaplecze wypoczynkowe dla mieszkańców Splitu, największego miasta w tym rejonie. Podobną funkcję spełnia obszar położony na południe od Splitu, tzw. „Omiška Rivie-

⁴ Pozostałe porty lotnicze Dalmacji to: Zadar, wyspa Brač i Dubrownik.

ra”, której głównym ośrodkiem wypoczynkowym jest Omiš, leżący u ujścia Certyny do Adriatyku.

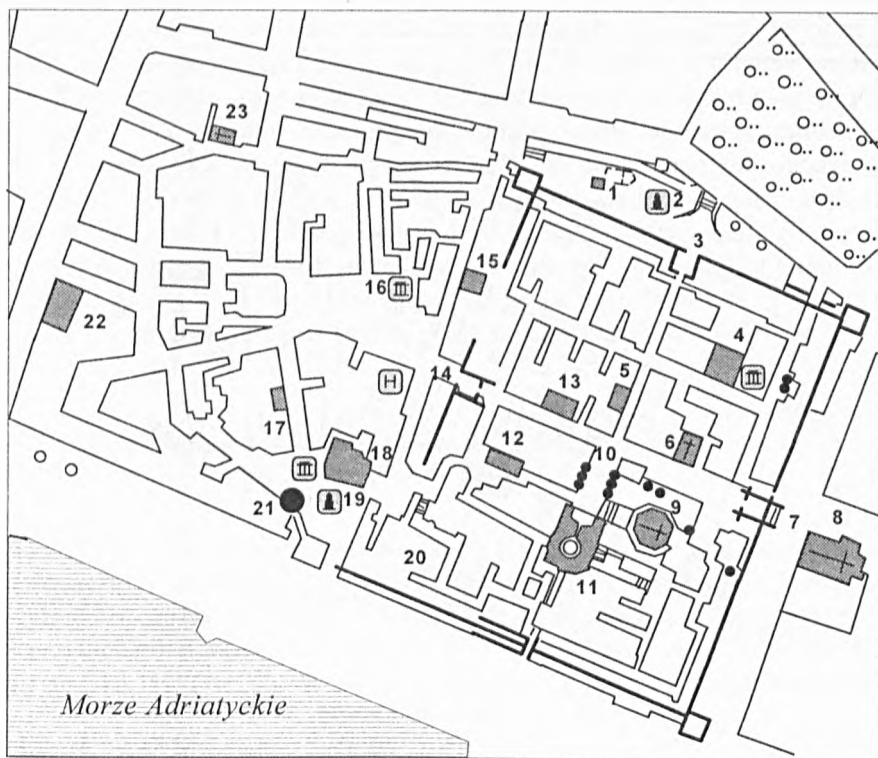

Rys. 2. Zadar – stare miasto

1 – Brama Morska, 2 – Duży Arsenal, 3 – kościół Gospe od Zdravlja, 4 – kościół i klasztor Franciszkanów, 5 – cerkiew św. Ilija, 6 – kościół św. Donata, 7 – katedra św. Stošija, 8 – kościół Marii Panny, 9 – kościół św. Mihovila (Franciszkanów), 10 – klasztor Dominikanów, 11 – Brama Lądowa – Kopena vrata, 12 – Archiwum Historyczne, 13 – baszta Bablja Kula, 14 – Łuk Triumfalny, 15 – pałac Namiestnika, 16 – kościół św. Šimuna, 17 – pałac Grisogono, 18 – loggia miejska, 19 – loggia straży miejskiej, 20 – kościół św. Lovre, 21 – kościół św. Piotra Starego, 22 – kościół Marije Velike, 23 – kościół św. Krševana, 24 – kaplica św. Roka

Dessin 2. Zadar – la vieille ville

1 – Porte Maritime, 2 – Grand Arsenal, 3 – eglise Gospe od Zdravlja, 4 – eglise et couvent des Franciscains, 5 – eglise orthodoxe st. Ilija, 6 – eglise st. Donat, 7 – cathédrale st. Stošij, 8 – eglise Marie Vierge, 9 – eglise st. Mihovil (Franciscains), 10 – couvent des Dominicains, 11 – Porte Terrestre – Kopena vrata, 12 – Archives Historiques, 13 – beffroi Bablja Kula, 14 – Arc de Triomphe, 15 – palais du Régent, 16 – eglise st. Šimun, 17 – palais Grisogono, 18 – loggia urbaine, 19 – loggia de la garde urbaine, 20 – eglise st. Lovre, 21 – eglise st. Pierre le Vieux, 22 – eglise Marije Velike, 23 – eglise st. Krševan, 24 – chapelle st. Roch

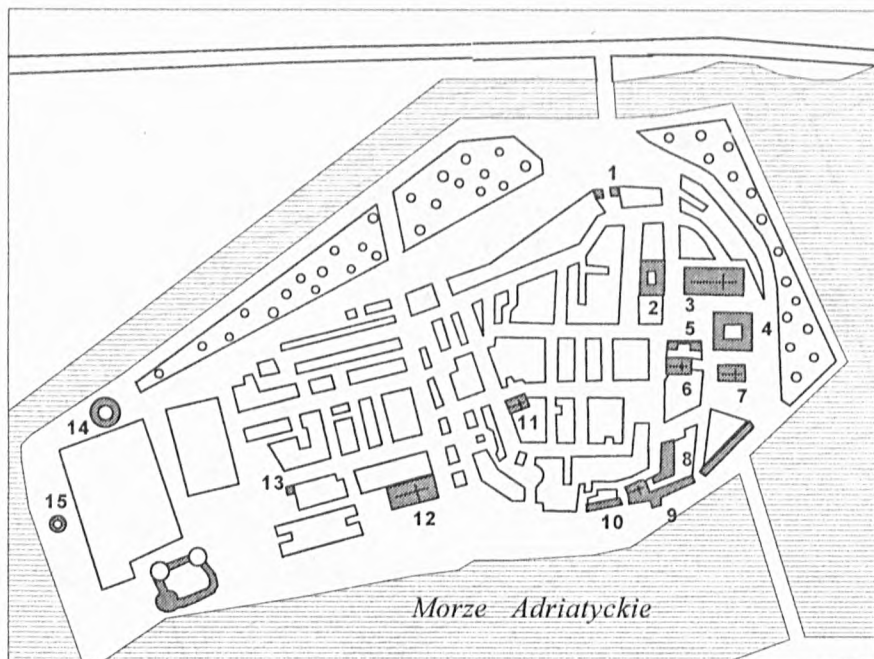
Rys. 3. Split – stare miasto

1 – ruiny kościoła św. Eufemiji, 2 – pomnik Gruga Ninskiego, 3 – Złota Brama, 4 – Muzeum Miejskie, 5 – pałac Ivelio, 6 – kościół św. Filipa Neri, 7 – Srebrna Brama, 8 – kościół Dominikanów, 9 – katedra św. Dujmy, 10 – perystyl, 11 – westybul, 12 – świątynia Jowisza (baptysterium), 13 – pałac Cindro, 14 – Żelazna Brama, 15 – pałac Cambij, 16 – Muzeum Etnograficzne, 17 – pałac Papalić, 18 – Muzeum Morskie, 19 – pomnik Marko Marulicia, 20 – pałac Dioklecjana, 21 – Hrvojeva kula, 22 – kąpielisko – Splitskie Toplice, 23 – kościół Św. Ducha

Dessin 3. Split – vieille ville

1 – ruines de l'église st. Euphémie, 2 – monument de Grug Ninski, 3 – Porte d'Or, 4 – Musée Urbain, 5 – palais Ivelio, 6 – eglise st. Philippe Neri, 7 – Porte d'Argent, 8 – eglise des Dominicains, 9 – cathédrale st. Dujma, 10 – péristyle, 11 – vestibule, 12 – temple Jupiter (baptistère), 13 – palais Cindro, 14 – Porte de Fer, 15 – palais Cambij, 16 – Musée Ethnographique, 17 – palais Papalić, 18 – Musée Maritime, 19 – monument de Marko Marulicia, 20 – palais de Dioclétien, 21 – Hrvojeva kula, 22 – station balnéaire Splitskie Teplice, 23 – eglise St. Esprit

Najbardziej atrakcyjną pod względem wypoczynkowym częścią wybrzeża Dalmacji jest Riviera Makarska, w skład której wchodzi takie miejscowości jak Brela, Baška Voda, Makarska, Tučepi, Igrane, Podgora, Zaostrog i Gradac. Krajobraz tego obszaru tworzy masyw górski Biokovo, który schodzi do morza stromą, niemal pionową ścianą, dochodzącą miejscami do 1000 m wysokości. Nieliczne płaskie powierzchnie zajęte są przez osadnictwo, głównie letniskowe

Rys. 4. Trogir – stare miasto

1 – Brama Miejska, 2 – pałac Ćipiko, 3 – katedra, 4 – ratusz, 5 – loggia miejska, 6 – kościół św. Barbary, 7 – kościół Jana Chrzciciela, 8 – klasztor Benedyktynek, 9 – loggia – targ rybny, 10 – kościół św. Nikoli, 11 – kościół św. Piotra, 12 – kościół św. Dominika, 13 – dzwonnica kościoła św. Mihovila, 14 – baszta św. Marka, 15 – glorieta

Dessin 4. Trogir – la vieille ville

1 – Porte Urbaine, 2 – palais Ćipiko, 3 – cathédrale, 4 – Hôtel de Ville, 5 – loggia urbaine, 6 – eglise st. Barbare, 7 – eglise st. Jean Baptiste, 8 – couvent des Benedictines, 9 – loggia – marché aux poissons, 10 – eglise st. Nicolas, 11 – eglise st. Pierre, 12 – eglise st. Dominique, 13 – clocher de l'église st. Mihovil, 14 – beffroi st. Marc, 15 – gloriette

i wypoczynkowe, oraz przebiegającą wzdłuż całego wybrzeża magistralę transadriatycką. Plaże są tu wąskie i kamieniste. Na dnie morza zalegają skały wapienne, które nadają wodzie morskiej charakterystyczną lazurową barwę. Początki funkcji turystycznej Riwieri Makarskiej sięgają lat międzywojennych, natomiast boom turystyczny obszar ten przeżywał w latach sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych. Głównym ośrodkiem regionu jest Makarska (12 tys. mieszkańców), której historia sięga średniowiecza. W miarę rozwoju osadnictwo przenosiło się na wybrzeże, a Makarska stała się osadą rybacką. Obecny kształt i rangę miasto zawdzięcza rozwojowi funkcji turystycznej, stanowiąc największy w tej części Wybrzeża Dalmatyńskiego ośrodek turystyczny.

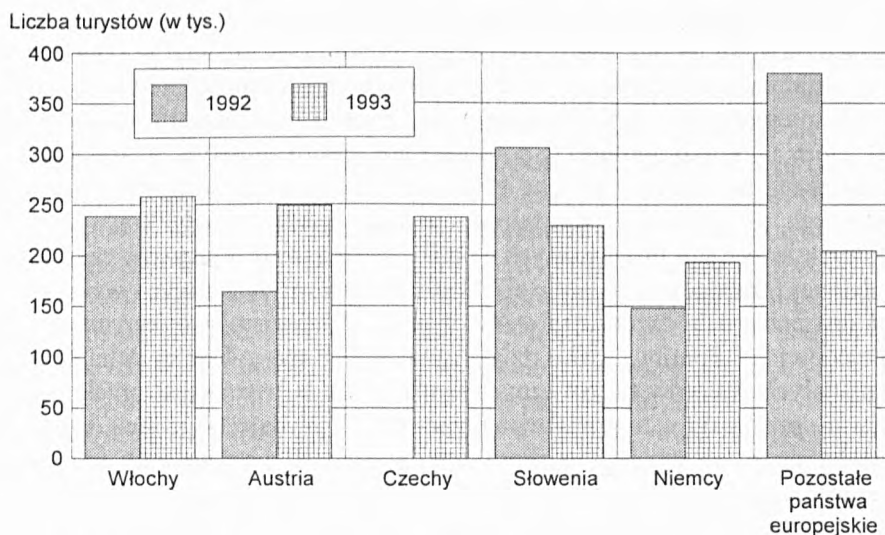
Integralną częścią województwa splitsko-dalmatyńskiego są liczne wyspy, z których najbardziej znane to Brač i Hvar. Dostępne są one zarówno poprzez

połączenia promowe (Jadrolinia), jak i przez specjalne połączenia lotnicze (loty czarterowe). Krajobraz tych wysp, podobnie jak wybrzeża, jest bardzo urozmaicony. Szata roślinna jest tu uboższa, co związane jest z niesprzyjającym podłożem, szczególnie glebami oraz brakiem słodkiej wody. Niemniej uprawia się tu m.in. lawendę, z której słynie wyspa Hvar. Najbardziej znanymi ośrodkami turystycznymi obu wysp są: Bol, Supetar, Postira (wyspa Brač) i Satri Grad, Jelsa, Hvar (wyspa Hvar). W miejscowości Bol na wyspie Brač znajduje się jedna z najładniejszych plaż w Chorwacji, tzw. „złoty róg”⁵. Plaża ta jest jednocześnie symbolem turystyki chorwackiej. Znajdują się tu także ciekawe obiekty krajoznawcze, do których zaliczyć można m.in. Pustelnię Blaca z XI w.

4. DAŻENIA CHORWACJI DO POWROTU NA RYNEK TURYSTYCZNY – PODEJMOWANE DZIAŁANIA, PROBLEMY

W 1993 r. Chorwację odwiedziło 2363 tys. turystów, o 17,6% więcej w porównaniu do 1992 r., i udzielono 9758 tys. noclegów⁶. Średnia długość pobytu turystów w Chorwacji w 1993 r. wyniosła 4,1 dnia. Najwięcej osób w tym okresie przyjechało z Włoch (258 tys., 11%), Austrii (249 tys., 10,5%) i Czech (238 tys., 10,1%) (rys. 5). W światowym rankingu pod względem wielkości ru-

Rys. 5. Struktura ruchu turystycznego w Chorwacji wg krajów pochodzenia turystów

Dessin 5. La structure du mouvement touristique en Croatia selon le pays d'origine des touristes

⁵ Nazwa plaży związana jest z jej kształtem, który nawiązuje do rogu wysuniętego w morze.

⁶ Na podstawie *Yearbook of Tourism Statistics*, World Tourism Organization, 1994 r.

chu turystycznego Chorwacja zajmowała 37 miejsce. W tym samym roku dochody z turystyki wyniosły 832 mln USD, co stanowiło 0,27% światowych dochodów z działalności turystycznej (53 miejsce na świecie). Pod względem liczby pokoi w obiektach hotelowych (118 096 pokoi), Chorwacja w 1993 r. zajmowała 17 miejsce na świecie.

Po 1992 r. wraz z niewielkim wzrostem zagranicznego ruchu turystycznego daje się zauważyć jego wyraźna polaryzacja. Większość turystów odwiedza rejon północne (Półwysep Istria, Riejka), które uchodzą za najbardziej bezpieczne. Natomiast na południu, w tym także w województwie splitsko-dalmatyńskim, pomimo braku realnego zagrożenia, zagraniczny ruch turystyczny był w tym okresie niewielki. Spowodowało to wyraźne problemy w funkcjonowaniu gospodarki tego obszaru, która w dużej mierze bazowała uprzednio na dochodach z turystyki. Bezpośrednim efektem załamania się koniunktury turystycznej były daleko idące zmiany w strukturze zatrudnienia. W tzw. „przemysle turystycznym” Chorwacji, biorąc pod uwagę tylko sektor publiczny, pracowało ok. 16% zatrudnionych. Wskaźnik ten w niektórych gminach przekraczał wartość 50% (m.in. Hvar, Rab, Makarska). W tym samym czasie udział turystyki i handlu w dochodzie narodowym wynosił dla całej republiki 24%, a w trzynastu gminach nadmorskich przekroczył 40%. W okresie tym praktycznie wszystkie gminy turystyczne notowały wzrost liczby stałych mieszkańców i w sezonie w sektorze publicznym zatrudniały dodatkowo ok. 43% pracowników sezonowych, pochodzących z „nieturystycznych” części dawnej Jugosławii. (J o r d a n 1995). Obecnie wszystkie te wskaźniki kilkakrotnie zmniejszyły się, a pozostająca od kilku lat bez pracy miejscowa ludność (szczególnie w południowej części województwa) powraca do tradycyjnych zajęć, tzn. rolnictwa, rybołówstwa i kamieniarstwa (z wydobywanego na wyspie Brač marmuru wybudowano Biały Dom w Waszyngtonie). Spowodowane jest to głównie brakiem sezonu turystycznego praktycznie od roku 1992, a co za tym idzie wyczerpywaniem się istniejących oszczędności. Konsekwencją tego jest całkowity brak realizacji większych inwestycji turystycznych na tym obszarze oraz niszczenie części bazy noclegowej (szczególnie sezonowej). Część obiektów noclegowych wykorzystywana jest przez uchodźców z terenów objętych działaniami wojennymi (Bośnia i Hercegowina): Pomimo braku działań wojennych na wybrzeżu dalmatyńskim i wschodnich walorów turystycznych, nadal bardzo trudno jest przekonać turystów do przyjazdu w to miejsce na wypoczynek. Wydaje się jednak, iż jedynie turystyka może najszybciej i najskuteczniej przyczynić się ponownie do rozwoju gospodarczego całego państwa. Proces odbudowy dawnej pozycji Chorwacji na mapie turystycznej Europy będzie jednak powolny i wymagający dużych nakładów i środków na promocję. Stąd obserwuje się obecnie (1996 r.) działania mające na celu powrót do sytuacji, kiedy rejon Dalmacji odwiedzany był przez rzeszę zagranicznych turystów, a turystyka przynosiła znaczne dochody. Polegają one przede wszystkim na ponownym promowaniu Chorwacji jako ważnego elementu międzynarodowego rynku turystycznego. Działania te odbywają się

zarówno na poziomie krajowym (uczestnictwo i promocja na międzynarodowych targach turystycznych), jak i regionalnym (organizowanie pobytów studialnych dla potencjalnych kontrahentów, dziennikarzy⁷). Jednym z bardziej istotnych elementów kampanii promocyjno-reklamowej prowadzonej przez rząd chorwacki i organizacje lokalne są wydawnictwa turystyczne (foldery, informatory, plakaty itp.). Charakteryzują się one bardzo wysokim poziomem edytorskim oraz aktualnością, jednakże są tylko jednym z wielu (wcale nie najważniejszym) sposobów na zmianę wyobrażeń i przekonań potencjalnych turystów. Pragnąc utrzymać wysoki poziom obsługi klientów, większość kadry zarządzającej kształcona jest w renomowanych ośrodkach zachodnich. Pozostałe kadry zdobywają umiejętności w krajowych centrach kształcenia w zakresie turystyki i hotelarstwa: w Opatiji, Dubrowniku i Zagrzebiu.

Podstawą funkcjonowania turystyki jest baza noclegowa. Na terenie województwa splitsko-dalmatyńskiego zarejestrowano w 1996 r. łącznie 26 476 miejsc noclegowych w 72 obiektach (hotele i kempingi) oraz w 57 kwaterach i pensjonatach⁸ (tab. I). Większość bazy noclegowej znajduje się na terenie wyspy Hvar (8827 miejsc noclegowych – 33,3%) i Riwiery Makarskiej (8776 miejsc noclegowych – 33,1%). Do bardziej znanych miejscowości pod tym względem na wyspie Hvar można zaliczyć Hvar (3182 miejsca noclegowe), Jelsę (1952), Stari Grad (1808) i Vroborską (1385). Natomiast na Riwierze Makarskiej najbardziej zagospodarowanymi miejscowościami wypoczynkowymi są Makarska (1525 miejsc noclegowych), Živogošće (2500), Podgora (1356) i Brela (1167). Dużymi ośrodkami turystycznymi w województwie splitsko-dalmatyńskim są także Trogir (2200 miejsc noclegowych), położony ok. 20 km na zachód od Splitu, oraz Bol (2100) i Supetar (1446) położone na wyspie Brač. Oprócz miejsc noclegowych w hotelach i na kempingach, baza noclegowa znajduje się również w kwaterach i pensjonatach. Podobnie jak poprzednio, najwięcej tego typu obiektów zarejestrowano na wyspie Hvar (18 obiektów) i na Riwierze Makarskiej (15 obiektów). Większość bazy noclegowej reprezentuje wysoki standard. Spośród wszystkich hoteli (70 obiektów) aż 57 (81,4%) posiadało najwyższą kategorię, trzy- i czterogwiazdkową (tab. II). Podobna sytuacja występuje w przypadku pensjonatów, gdzie na 46 obiektów, 14 było pierwszej, a 12 drugiej kategorii (tab. III). Znaczna część bazy o wysokim standardzie znajduje się w najbardziej renomowanych miejscowościach turystycznych położonych na Riwierze Makarskiej i na wyspach Hvar i Brač. Większość obiektów noclegowych w ostatnim okresie została sprywatyzowana. Cechą charakterystyczną struktury bazy noclegowej województwa splitsko-dalmatyńskiego jest także znaczny udział

⁷ W jednym z takich pobytów, zorganizowanym przez Departament Turystyki przy Urzędzie Wojewódzkim województwa splitsko-dalmatyńskiego, uczestniczyli autorzy niniejszego opracowania. Celem tego rodzaju pobytów jest przede wszystkim zapoznanie się z bazą noclegową, walorami turystycznymi i cenami usług turystycznych. Ważnym celem jest także przekonanie uczestników takiego wyjazdu o braku zagrożenia ze strony działań wojennych.

⁸ Brak informacji o liczbie miejsc noclegowych.

Baza noclegowa województwa splitsko-dalmatyńskiego (1996 r.)

La base de couchage dans la voïvodie de Split-Dalmatie (1996)

Miejscowość	Hotele		Kempingi		Inne (liczba miejsc)		Razem	
	liczba obiektów	liczba miejsc	liczba obiektów	liczba miejsc	kwatery	pensjonaty	liczba obiektów	liczba miejsc
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Riwiera Trogirska								
Marina Seged	2	700			1	1	1	700
Trogir			2	2 200		2	4	2 200
Razem	2	700	2	2 200	1	5	10	2 900
Riwiera Kaštelska i Split								
Kaštela	1	440					1	440
Split	5	775				1	6	775
Podstrana						1	1	
I. Šolta			1	50	1	3	5	50
Razem	6	1 215	1	50	1	5	13	1 265
Region rzeki Cetiny (Riwiera Omiška)								
Omiš	2	306	1	150			3	456
Sinj	1	28					1	28
Trilj	1	60				1	2	60
Razem	4	394	1	150		1	6	544
Riwiera Makarska								
Baška Voda	2	550				1	3	550
Brela	4	1 167				4	8	1 167
Igrane	1	308			1	1	3	308
Krvavica						2	2	
Makarska	4	1 525				1	5	1 525
Promajna						1	1	
Podgora	5	1 356			1	1	7	1 356
Zaostrog			1	500			1	500
Živogošće			1	2 500			1	2 500
Tučepi	2	870			1	1	4	870
Razem	18	5 776	2	3 000	3	12	35	8 776
Wyspa Brač								
Bol	6	2 100			1	1	8	2 100
Postira	2	114				1	3	114
Supetar	3	846	1	600	1	1	6	1 446
Razem	11	3 060	1	600	2	3	17	3 660
Wyspa Hvar								
Hvar	10	2 382	1	800		1	12	3 182
Jelsa	3	952	1	1 000	1	5	10	1 952
Gdini						1	1	
Stari Grad	2	1 008	1	800	3	1	7	1 808
Vrborska	1	385	1	1 000		5	7	1 385
Sućuraj			1	500		1	2	500
Razem	16	4 727	5	4 100	4	14	39	8 827

Tabela I (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Wyspa Vis								
Komiža	1	250				3	4	250
Vis	1	256				3	4	256
Razem	2	506				6	8	506
Ogółem	59	16 376	13	10 100	11	46	129	26 476

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informatora o bazie noclegowej województwa splitsko-dalmatyńskiego.

Tabela II

Hotele i kwatery w województwie splitsko-dalmatyńskim wg kategorii w 1996 r.

Les hôtels et les logements dans la voïvodie de Split-Dalmatie selon les catégories en 1996

Region	Kategorie (liczba obiektów)				
	****	***	**	*	ogółem
Riwiera Trogirska	1	2			3
Riwiera Kaštelska i Split	2	5			7
Region rzeki Cetiny (Riwiera Omišska)	1	2	1		4
Riwiera Makarska	7	11	1	2	21
Wyspa Brač	2	6	4	1	13
Wyspa Hvar	4	13		3	20
Wyspa Vis		1		1	2
Razem	17	40	6	7	70

Źródło: Jak przy tab. I.

Tabela III

Kategoryzacja prywatnych pensjonatów w województwie splitsko-dalmatyńskim w 1996 r.

La catégorisation des pensions privés dans la voïvodie de Split-Dalmatie en 1996

Region	Kategorie pensjonatów (liczba obiektów)					
	I	II	III	IV	V	ogółem
Riwiera Trogirska	3	2				5
Riwiera Kaštelska i Split	3	1	1			5
Region rzeki Cetiny (Riwiera Omišska)	1					1
Riwiera Makarska	2	2	2	2	4	12
Wyspa Brač		3				3
Wyspa Hvar	3	2	3	2	4	14
Wyspa Vis	2	2	2			6
Razem	14	12	8	4	8	46

Źródło: Jak przy tab. I.

miejsc noclegowych w hotelach oraz w innych obiektach w porównaniu do kempingów. Oznacza to, iż baza noclegowa jest tu nastawiona głównie na obsługę bardziej zamożnych turystów, pochodzących przeważnie z Niemiec i Austrii. Z punktu widzenia obecnego rozwoju turystyki na tym obszarze jest to sytuacja raczej niekorzystna. Zbyt wysokie ceny noclegów i pozostałych usług turystycznych, w porównaniu z podobnymi ofertami we Włoszech i Francji czy nawet Hiszpanii, nie są konkurencyjne. Dotyczy to zwłaszcza turystów pochodzących z krajów Europy środkowo-wschodniej, którzy zainteresowani są tańszą ofertą wypoczynku w Chorwacji. Biorąc dodatkowo pod uwagę czynnik odległości i hipotetycznego zagrożenia, tańsze o ok. 40% od podobnych w innych częściach Morza Śródziemnego oferty mogą realnie zainteresować touroperatorów i turystów z tej części Europy. Dość niezwykle wydaje się również, na obszarze o tak dużych tradycjach turystycznych, wprowadzenie zróżnicowania cen za przejazdy promowe. Cena przeprawy dla turysty zagranicznego jest średnio 100% wyższa niż dla obywatela chorwackiego. Tego typu działania zmierzające do szybkiego odbudowania dawnej pozycji na rynku turystycznym Europy za pomocą wysokich cen raczej nie przyspieszą tego procesu i mogą się przyczynić do omijania przez wielu mniej zamożnych turystów obszaru południowej Chorwacji.

Obok braku turystów w gminach nadmorskich, obszar województwa split-sko-dalmatyńskiego boryka się także z trudnościami natury infrastrukturalnej, które mają istotny wpływ na rozwój turystyki. Na przykład wyspa Brač licząca 14 tys. mieszkańców oraz 15 tys. miejsc noclegowych (do roku 1972 tylko 600 miejsc) nie posiada odpowiedniej oczyszczalni ścieków, a wszelkiego rodzaju zanieczyszczenia odprowadzane są poprzez 2,5-kilometrowy system rur i podmorski kolektor na głębokości 60 m wprost do wód Adriatyku. Rozpoczętą inwestycję budowy zbiorczej oczyszczalni przerwały w 1991 r. działania wojenne. Innym problemem, z którym borykają się niektóre wyspy, jest niewystarczająca ilość wody pitnej. Sytuację rozwiązano budując ośmiokilometrowy wodociąg o średnicy 2 m od ujścia rzeki Cetiny poprzez Brač na wyspę Hvar.

Jedynym antidotum na przedstawione problemy jest rzeczywiste zakończenie konfliktu w tej części Europy i powrót turystów. Jednak wydaje się, że nawet bardzo duże nakłady finansowe przeznaczane na promocję turystyki w Chorwacji nie są w stanie jeszcze przez długi czas zmienić przekonania, że nie jest to kraj bezpieczny i szybko nie przywróca Chorwacji pozycji na światowym rynku turystycznym, jaką zajmowała w ramach federacyjnej Jugosławii.

PIŚMIENNICTWO

Ćirlić B., 1989, *Przewodnik po Jugosławii*, SiT, Warszawa.

Groch J., Jemioło J., 1994, *Chorwacja*, [w:] *Geografia turystyczna świata. Część 1*, red. J.

Warszyska, PWN, Warszawa.

- Jordan P., 1995, *Wpływ wojny w Chorwacji i Bośni-Hercegowinie na turystykę w tym regionie*, [w:] *Uwarunkowania rozwoju turystyki zagranicznej w Europie Środkowej i Wschodniej*, red. L. Baraniecki, *Materiały międzynarodowego seminarium w Miłkowie (9-12 października 1994 r.)*, z. 3, Wrocław, s. 77-92.
- Mityk J., 1986, *Geografia fizyczna części świata*, PWN, Warszawa.
- Split and Dalmatia County*, 1996, Split and Dalmatia County Tourist Board, Split.
- Yearbook of Tourism Statistics*, World Tourism Organization, 1994, Madryt.

Dr Robert Wiluś
Mgr Bogdan Włodarczyk
Katedra Geografii Miast i Turystyki
Uniwersytetu Łódzkiego
Al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
15 maja 1996 r.